УДК [378.147:811.1] (4)
© 2013
Кузнецова О.Ю.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розширення міжнародних контактів у сучасному світі зумовлює зростання ролі і значення володіння іноземними мовами. Іноземні мови слугують як засобом комунікації, так і засобом встановлення і пізнання мовних та культурних норм, реалізації діалогу культур, розвитку взаєморозуміння та толерантності. Реалізація завдання досягнення громадянами країни конкретних рівнів володіння іноземними мовами, визначеними у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, акцентує увагу на необхідності адекватної якісної підготовки вчителів іноземних мов для всіх рівнів освіти, на осучасненні і модернізації такої підготовки. Не секрет, що, не дивлячись на досить значну кількість навчальних годин на рівні середньої освіти, ще й сьогодні багато хто з випускників шкіл не досягають рівня володіння іноземними мовами, визначеного в офіційних освітніх документах. Оскільки Україна прагне повноцінного членства у Європейському Союзі, важливим є ретельне вивчення, відстеження та критичне осмислення досвіду підготовки фахівців напряму у європейських країнах для прийняття ефективних рішень щодо удосконалення підготовки вчителів іноземних мов, зокрема щодо підготовки учителів, здатних забезпечити оволодіння учнями іноземними мовами, надати їм можливість гармонійного входження у полікультурний освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… Останнім часом питання іншомовної освіти стали предметом уваги багатьох науковців, зокрема В.Гаманюк (аналіз іншомовної освіти у Німеччині), Р. Гришкової (іншомовна освіта в Україні), Л. Гульпи (розвиток іншомовної освіти у середніх навчальних закладах Угорської республіки), О. Максименко (організація навчання іноземних мов у вищій школі країн Західної Європи), М. Пархомчук (багатомовність як перспектива розвитку іншомовної освіти в початкових школах Німеччини), М. Тадеєвої (розвиток сучасної шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи).

Педагогічні та методичні аспекти підготовки вчителів іноземних мов у зарубіжних країнах розглянуті у наукових розвідках В.Базуріної, В.Гаманюк, Т. Десятова, М.Дреєрмана, М. Тадеєвої та інших науковців. Утім стрімкі глобалізаційні процеси та євроінтеграційна спрямованість України вимагають поглиблення вивчення зарубіжного досвіду, відстеження нововведень і тенденцій з метою впровадження ефективних організаційних заходів, методів, форм підготовки фахівців цього освітнього напряму.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення досвіду підготовки вчителів іноземних мов у країнах Європейського Союзу та визначення перспектив удосконалення професійної освіти викладачів напряму.

Виклад основного матеріалу дослідження... Вивчення педагогічних джерел свідчить, що у країнах Європейського Союзу підготовка вчителів іноземних мов здійснюється переважно закладами вищої освіти, які здійснюють підготовку учителів з 30 іноземних мов, хоча цей показник у різних країнах сильно варіюється [5]. У всіх європейських країнах ведуть підготовку учителів англійської, французької, німецької. За ними найбільш поширеними є курси підготовки учителів італійської, іспанської та російської мов (їх навчають більше ніж у половині європейських країн). Найбільш широкий вибір іноземних мов для вивчення при підготовці учителів іноземних мов пропонується в Австрії, Болгарії, Чехії, Фінляндії та Франції. Ряд країн заохочують студентів до вивчення принаймні однієї не широко розповсюдженої «європейської мови», що дозволяє забезпечити реалізацію одного з провідних завдань європейської спільноти – забезпечення мовної багатоманітності [9].

Організаційно у кожній країні діє власна система підготовки вчителів, що відбиває національні потреби, історію і традиції. Поряд з тим, з огляду на тенденцію інтеграції у вищій освіті, зокрема у Європі, у підготовці вчителів спостерігається поступове введення спільних моделей та адаптація наявних систем до вимог сьогодення.

Як правило, у європейських країнах учителів іноземних мов готують університети або педагогічні коледжі. Хоча у Франції таку підготовку проводять інститути, безпосередньо підпорядковані Міністерству освіти (Institut Universitaire de Formation des Maitres). У Великій Британії крім традиційних схем отримання педагогічної кваліфікації в університеті чи коледжі, можна здобути педагогічну підготовку працюючи у школі. У країнах, які намагаються подолати проблему нестачі учителів запроваджуються й інші схеми, такі як заочне (part-time study) та дистанційне навчання [1; 2].

Педагогічна підготовка може надаватися впродовж здобуття студентами вищої освіти (undergraduate cycle) і після здобуття такої (postgraduate cycle). Ряд країн використовують обидві форми, інколи організація навчання залежить від того, до викладання у якому типі навчального закладу готується студент (at upper or lower secondary level) [1, с. 247]. Курс навчання протягом здобуття вищої освіти триває 4-5 років, в Австрії та Бельгії – 3 роки. Курс педагогічної підготовки для тих, хто здобув вищу освіту триває 1-2 роки.

Для того, щоб стати студентом в усіх європейських країнах необхідно подати сертифікат про шкільну освіту і скласти вступний іспит. Ті, хто вирішують здобути педагогічну освіту після здобуття диплома про вищу освіту, мають бути спеціалістами з іноземної мови. Хоча деякі країни і окремі навчальні заклади проводять зарахування й осіб з іншою спеціалізацією на підставі спеціального інтерв'ю. За даними доповіді «Підготовка вчителів іноземної мови: розвиток у Європі», у країнах, у яких не існує проблеми нестачі учителів, конкурс на педагогічні спеціальності досить жорсткий (Франція) [9, с.18].

Керівництво забезпеченням педагогічної освіти у більшості країн здійснюють міністерства освіти. Поряд з тим у ряді країн міністерства освіти співробітничають з спеціальними органами, які контролюють процес підготовки учителів і розробляють рекомендації щодо його покращення: у Великій Британії – це Агенція з підготовки учителів (Teacher Training Agency), в Угорщині – Постійний комітет з підготовки учителів (Standing Committee of Teacher Training). Такі агенції тісно співробітничають з навчальними закладами з підготовки учителів та школами. Дещо відрізняється ситуація у Німеччині через її федеративний устрій. Відповідальність за організацію педагогічної освіти покладено на Міністерства освіти і культурних справ 16 земель, а постійна конференція міністрів (Standing Conference of Ministers) намагається координувати діяльність у цій сфері на національному рівні [1]. У багатьох країнах розроблено національні кваліфікаційні вимоги до тих, хто здобувають кваліфікацію учителя (Велика Британія, Болгарія) [6]. Фахівці зазначають, що, хоча визначення кваліфікаційних вимог слугує гарантією забезпечення якості підготовки і статусу учителів у суспільстві, утім це є й певною перешкодою для мобільності учителів, оскільки ускладнює підтвердження вчительської кваліфікації у деяких країнах, особливо там, де вчителям надано статус держаних службовців [4].

Провідні складові змісту навчання майбутніх учителів іноземних мов збігаються у європейських країнах, хоча існують і специфічні відмінності. Теоретична педагогічна складова включає вивчення педагогіки, загальної освітньої психології та соціології.

Загальною практикою є спеціалізація студентів з двох предметів: одна іноземна мова і будь-яка інша дисципліна, це може бути і друга іноземна мова (Австрія, Чехія, Данія, Німеччина, Угорщина, Італія, Латвія, Мальта, Румунія). У ряді ж держав вивчення другого предмету спеціалізації не є обов'язковим. Навчальні заклади заохочують студентів розпочинати вивчення другої іноземної мови (хоча й не всі). Вважається, що це надає можливість майбутнім учителям осягнути труднощі, з якими зустрічатимуться учні. Щодо комбінацій іноземних мов для вивчення, то тут існують певні обмеження. Так, якщо студент обирає для вивчення не дуже поширену іноземну мову, другою іноземною мовою у навчальному плані для нього буде англійська, французька або німецька мови. Заохочується і підтримується вивчення певної дисципліни на іноземній мові. Це надає змогу підготувати студентів до викладання певного предмету іноземною мовою і реально реалізовувати двомовне навчання (bilingual teaching). Крім того у ряді європейських країн на національному рівні (Естонія, Ісландія, Латвія, Литва, Польща, Словенія) заохочується викладання дисциплін навчального плану мовою, що вивчається. У інших країнах таке рішення приймається на рівні навчальних закладів. Дотриматися такої організації навчального процесу не завжди можливо, особливо, коли студенти вивчають кілька іноземних мов.

Усі студенти вивчають курси з історії, літератури, культури країни, мова якої вивчається. Обов'язковим компонентом мовної підготовки студентів є вивчення граматики іноземної мови. Курси лінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики також складають зміст підготовки майбутніх учителів. В усіх країнах студенти отримують підготовку з методики викладання іноземної мови – термін і обсяг такої підготовки варіюються, але проведене європейськими фахівцями вивчення засвідчило, що такі курси сфокусовані на підготовку до навчання, у центрі якого знаходиться дитина (learner-centred approach), та на реалізацію комунікативного підходу у навчанні мов. У ряді країн студентів залучають до проведення дослідницької роботи з методики викладання. Утім вивчення, що проводяться у межах ЄС свідчать, що не всі викладачі мов з університетською освітою мають достатню підготовку з дидактики (general teaching) та методики викладання іноземних мов (language teaching) [9, с.12].

Сьогодні неминучим, необхідним й обов'язковим компонентом навчальної програми вбачається підготовка до застосування інформаційно-комунікативної технології (ІКТ). У Великій Британії, Литві, Чехії по закінченні навчання студенти мають скласти спеціальні тести на перевірку ІКТ-умінь. У деяких навчальних закладах Австрії та Італії для вчителів введено «комп'ютерну ліцензію» (European Computer Driving Licence). У цілому встановлено, що потреба обізнаності в ІКТ, здатність її використання у професійних цілях, є нагальною і однією з тих, що потребують першочергового розв'язання.

Особливістю навчальних програм з підготовки учителів іноземних мов сьогодні є реалізація «Європейського виміру», що знаходить відображення у: визначенні мети і завдань підготовки учителів; включенні європейської специфіки у зміст окремих дисциплін навчального плану; визнанні необхідності забезпечення реалізації рішень Болонського процесу та релевантних стандартів якості освіти; в участі студентів в європейських проектах і схемах забезпечення мобільності студентів; законодавчому забезпеченні вивчення іноземних мов [9, с. 23].

Значну увагу у навчальних програмах приділяють соціокультурним та інтеркультурним аспектам, які торкаються міжкультурних стосунків у Європі, питань освіти національних меншин, підтримки мов національних меншин, рівних можливостей (Австрія, Велика Британія,Франція, Німеччина). Слушними аспектами такої підготовки вважаються виховання громадянськості, моральне та політичне виховання.

Ще один важливий аспект підготовки учителів іноземних мов – це можливість стажування у країні, мова якої вивчається. Це стає навіть обов'язковою вимогою у межах країн Європейського Союзу [4]. Спеціальні європейські програми (Socrates, Erasmus, Tempus), громадські та приватні організації (DAAD,PAD, the Soros Foundation, the Hungarian Scholarship Committee, Icelandic Student Loan Fund) активно залучені у цю діяльність. Велика Британія, Франція, Німеччина, Іспанія беруть участь у програмах мовного помічництва (Foreign Language Assistant schemes). Тож, запровадження таких обмінів і пошуки можливостей для їх забезпечення активно заохочуються і відстоюються.

Практично у всіх країнах курс підготовки учителів іноземної мови передбачає період педагогічної практики. У деяких країнах застосовують закріплення студентів за школами протягом усього періоду навчання у педагогічному закладі (Австрія, Словакія, Норвегія). У Великій Британії програми педагогічної підготовки 2/3 навчального часу виділяють на проходження педагогічної практики у двох різних школах [6]. В Австрії студенти практикуються у 5 школах. У Словенії студенти проходять педагогічну практику після закінчення курсу навчання. У Фінляндії педагогічна практика поділяється на дві частини: пасивну (orientation practice) та активну (advanced). За отриманими даними період пасивної практики (спостереження) використовують у 14 з 32 обстежених країн.

Щодо післядипломної підготовки, згідно з існуючими даними вона позбавлена системності та регулярності і характеризується значним розмаїттям. Водночас вона є більш гнучкою та більш чутливою на зміни, що відбуваються. Післядипломна підготовка здійснюється університетами, педагогічними коледжами, іншими вищими навчальними закладами, культурними організаціями, проектами, що координуються Комісією Європейського Союзу (переважно Socrates та Lingua), асоціаціями викладачів, педагогічними інститутами (особливо у країнах східної і центральної Європи), асоціаціями "без кордонів», приватними фондами. У незначній кількості країн (Польща, Норвегія, Болгарія, Німеччина, Литва, Швейцарія, Велика Британія) функціонують спеціальні інститути, призначені для надання післядипломної підготовки. Провідні завдання післядипломної підготовки: модернізувати знання учителів та познайомити їх з новими даними педагогіки, методики навчання, використання ІКТ; удосконалити педагогічну майстерність; слугувати засобом реалізації державних освітніх стратегій [9, с. 41]. За тривалістю курси післядипломної підготовки поділяються на короткі (від 1-2 до 10 днів) та довготермінові.

Європейські дослідницькі проекти до характерних проблем у підготовці учителів іноземних мов відносять: відсутність на європейському рівні угод щодо акредитації і визнання педагогічних кваліфікацій, включаючи систему післядипломного навчання; єдиної політики щодо підготовки учителів іноземних мов; недостатній рівень співробітництва педагогічних навчальних закладів, шкіл, представників адміністративних органів освіти на національному рівні та на рівні Європейського Союзу; потребу в покращенні мовної підготовки студентів, особливо за умови їх спеціалізації з двох іноземних мов; недостатній рівень підготовки з методики викладання іноземних мов; необхідність більш ефективної інтеграції теоретичної і практичної складових педагогічної підготовки.

Дослідники вважають, що мають бути розроблені Європейські стандарти підготовки учителів іноземної мови; спільні схеми акредитації підготовки учителів іноземної мови та визнання різних моделей підготовки на отримання статусу «кваліфікований учитель». Фахівці наголошують, що розробки потребує програма забезпечення якості підготовки вчителів напряму; необхідне створення системи підтримки підготовки фахівців; має бути створена Європейська ресурсна служба для забезпечення матеріалами та інформацією викладачів та студентів; слід заохочувати запровадження освітніх курсів на здобуття подвійної кваліфікації; налагодження більш тісного співробітництва між педагогічними закладами та школами-партнерами, між кафедрами педагогіки та мовними кафедрами; всі курси післядипломної освіти мають бути акредитовані; необхідне створення групи радників для координації ключових питань підготовки учителів іноземної мови.

Укладачі доповіді для європейської комісії висловили переконання, що для реалізації завдання створення спільного європейського простору вищої освіти необхідне запровадження кваліфікації «кваліфікований учитель іноземної мови – європеєць», що надавала б можливість учителям викладати у будь-якій країні Євросоюзу [9].

Вивчення свідчить, що інституції Європейського Союзу приділяють серйозну увагу підготовці вчителів мов, визначають стратегічні пріоритети, розробляють і реалізують довготермінові програми мовної освіти, реально опікуючись питаннями збереження мовного розмаїття на теренах Європейського Союзу, забезпечуючи водночас реальну мобільність громадян співтовариства [7; 8].

Висновки… В Україні, яка прагне повноправного членства у ЄС, сфера підготовки учителів іноземних мов активно модернізується. Цей освітній напрям має власні суттєві досягнення, утім він не позбавлений і проблем. З огляду на кроки, що здійснюються у країнах ЄС вбачається доцільною інтенсифікація роботи з приведення

кваліфікаційних вимог до вчителів іноземної мови у відповідність до тих, що визначені у ЄС. Очікує на модернізацію зміст підготовки учителів іноземних мов з точки зору оптимізації поєднання теоретичної і практичної складових професійної педагогічної підготовки, посилення підготовки учителів іноземних мов до використання ІКТ та включення до змісту навчання курсів, що акцентували б європейський вимір, соціокультурні та інтеркультурні аспекти програми підготовки вчителів фаху. Майбутні учителі мають здобувати підготовку як найменше з двох іноземних мов. Доцільною є й підготовка вчителів іноземних мов, готових до викладання іншої дисципліни (предмету) шкільної навчальної програми. На жаль, залишається мрією для більшості майбутніх учителів іноземних мов стажування у країні/країнах, де розмовляють мовами, до навчання яких вони готуються, хоча можливо євроінтеграційні сподівання і кроки України колись допоможуть зняти цю проблему. Удосконалення потребує післядипломна підготовка вчителів іноземних мов, зокрема запровадження її різних форм. У цілому для успішної реалізації мовної освіти в країні, на нашу думку, безперечно важливим є проведення послідовної політики щодо сприяння багатомовності, висвітлення переваг володіння іноземними мовами, створення умов для їх ефективного навчання і вивчення.

Серйозного подальшого вивчення потребують питання удосконалення змісту навчання учителів іноземних мов, підготовка студентів до роботи із учнями різних соціальних груп та носіями різних мов, шляхи оптимального розв'язання існуючих проблем.

Література

1. Гаманюк В.А. Теорія та практика іншомовної освіти у Німеччині в контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів) : дис. доктора пед. наук : 13.00.01/ В.А. Гаманюк. – Луганськ, 2013. – 498 с.
2. Кузнецова О.Ю. Підготовка вчителів іноземної мови у Великій Британії / О.Ю.Кузнецова // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2001. – Вип. 14. – С. 149-153.
3. Current Research into Language Teaching and Learning 1993–1995 / Ed. by P.Wright. – London : CILT, 1996. – 296 p.
4. Detecting and Removing Obstacles to the Mobility of Foreign Language Teachers / Final Report // A Report to the European Commission Directorate General for education & Culture / Contract No. 2005-270/001-001 S02 88EPAL. – July, 2006. – 87 p.
5. Globalisation, Modernity and Language : new Perspectives on Language in Education/ The EUNOM Report. – [Електронний ресурс] / G.Williams. – 2012. – 61 p. – Режим доступу: http://eunom.uoc.edu – Заголовок з екрана.
6. Grenfell M. Training Teachers in Practice / M.Grenfell. – Clevedon, Philadelphia, etc.: Multilingual Matters Ltd., 1998. –187 p.
7. Resolution (69)2 on an Intensified Modern Language Teaching. – Strasbourg : Council of Europe, 1969. – 17 p.
8. Resolution of the Council of Europe (87) 18 on the Threshold Level for Modern Language Learning. – Strasbourg : Council of Europe, 1987. – 36 p.
9. The Training of Teachers of a Foreign Language : Developments in Europe / A Report to the European Commission Directorate General for Education and Culture/revised report / Michael Kelly, Michael Grenfell, Angella Gallagher-Brett, Diana Jones, Laurence Richard, Amanda Hilmarsson-Dunn/ http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc493 en.pdf. – 89 p.

Анотація

У статті розглянуто питання організації і змісту підготовки викладачів іноземних мов у країнах Європейського Союзу. На основі порівняльного аналізу визначені заходи, реалізація яких сприятиме забезпеченню підвищення якості підготовки фахівців напряму в Україні.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы организации и содержания подготовки учителей иностранного языка в странах Европейского Союза. На основе сравнительного анализа определены меры, реализация которых будет способствовать повышению качества подготовки таких специалистов в Украине.

Summary

The article deals with organization and content issues of foreign language teacher training process in the countries of the European Union. The recommendations for the improvement of training teachers of foreign languages in Ukraine are suggested.

Ключові слова: викладач іноземних мов, підготовка, організація, зміст, Європейський Союз.

Ключевые слова: преподаватель иностранного языка, подготовка, организация, содержание, Европейский Союз.

Key words: foreign language teacher, training, organization, content, European Union.

Подано до редакції 26.03.2013.

УДК 378.147

© 2013

Кузьміна Л.В.

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ-СЛОВЕСНИКІВ ДО ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Знання мови – це не тільки атрибут культурного розвитку людини, але й умова його успішної діяльності в найрізноманітніших сферах професійної діяльності. У зв'язку з цим переглядаються цілі й завдання викладання українськомовних дисциплін, з'являються нові підходи до навчання української мови, у практику входять нові технології. Пріоритетним стає особистісно орієнтований